

Två berättelser

Cajsa Malmström

Boris

Boris fann andrum i skolan. Där kunde han leva lektion för lektion, dag för dag. När han sedan inte fick börja gymnasiet sprack hela hans värld.

– I skolan kunde jag fly från det verkliga livet och för en stund glömma att jag bara var en värdelös gömd flykting, utan hopp och utan framtid.

Boris Pendic visar upp sin nyinköpta moppe. Kromen är så välputsad att man kan spegla sig i den. Han håller hjälmen under armen och nästan spricker av illa tillbakahållen stolthet.

– Fast egentligen är det ju löjligt, säger han. Jag är 17, snart 18 år. Andra killar skaffar moppe när de är 15. Men jag har mycket att ta igen för jag har aldrig haft någon barndom. Livet har tvingat mig att vara vuxen i alla år, fast jag bara var ett litet barn.

Boris har levt på flykt sedan han var ett par år. Då rasade striderna i hans hemland Bosnien Hercegovina. Först nästan 15 år senare, i januari 2006, fick han permanent uppehållstillstånd och en egen, fast adress. Det är inte lätt att hänga med när Boris räknar upp alla årtal och platser. Men en sak är tydlig – hur Schengenavtalet och migrationsmyndigheter har berövat Boris en uppväxt som är de flesta andra barn i Sverige förunnad.

Först flydde han och hans familj till Tyskland, där de levde några år innan de återvände till det krigshärjade hemlandet. De kunde inte stanna på grund av alla etniska motsättningar och förföljelser. Skolan där Boris gick måste ha ständigt polisbeskydd. En dag trampade en av hans kompisar på en mina och dog.

Familjen reste till Sverige för att ansöka om asyl när Boris var tolv år. Två års väntan resulterade i avslag och de for vidare till Finland. Knappt ett halvår senare försökte de åter finna en fristad i Sverige.

- Men det blev avslag igen, berättar han. Pappa togs i förvar och polisen skulle hämta mig, min bror och min mamma.

Myndigheterna hade hyrt ett privatplan för 90 000 kronor för att frakta Boris och hans familj till Bosnien Hercegovina.

- Tänk, 90 000 kronor för att flyga en stackars invandrarfamilj på fyra personer. Är det klokt? undrar Boris.

Innan dess hade han gjort sitt bästa för att hjälpa sina föräldrar och sin lillebror. Han hade ansträngt sig så mycket han kunde, var han än hamnade. Lärt sig tyska, svenska och finska snabbt som ögat för att kunna klara sig. Skött sin skolgång, så gott det gick med alla uppbrott och avbrott.

- Men då gick det inte längre. Jag ville inte leva mer. Hade inget att hoppas på. Jag tänkte att varför ska jag sluta äta för att dö långsamt, när man kan slänga sig från bron.

Boris blev inlagd. Han var så handlingskraftig att risken bedömdes stor för att han skulle förverkliga sina självmordstankar.

- Då kom en handläggare från Migrationsverket och sa att jag måste bli bra så att han skulle kunna boka flygbiljetter och sända ut oss ur landet. De ville tvinga mamma att skicka bort mig och min bror utan föräldrar. De pressade pappa när han satt i förvaret och sa att han måste övertala sin fru att skriva under ett sådant intyg. Han hade ju inget att förlora eftersom han redan var inlåst, så han knockade personen i fråga.

Det märks att Boris inte har något till övers för Migrationsverket när han berättar sin historia. Han har blivit kränkt och känt sig lurad alltför många gånger.

När Boris blivit utskrivna från BUP beslöt mamman att hon och barnen måste gå under jorden och gömma sig. Pappan hade skickats ut ur landet. Boris började nian och skolan blev ett sätt för honom att klara vardagen. En lärare var den enda som visste att han var gömd.

- Skolan blev min räddning. Varje morgon steg jag upp, tog mina skolböcker och flydde från alla problem när jag gick in i klassrummet. Efter skolan stannade jag i biblioteket och gjorde mina läxor. När jag kom hem var jag återigen nobody, en flykting utan framtid, utan hopp. Då stängde jag av och tänkte att okej, imorrn klockan åtta är jag återigen någon när jag får gå till skolan. Det blev ett sätt att klara av livet.

Boris lärde sig leva i nuet. Att ta en lektion och en dag i taget. Ibland orkade han inte hålla borta oron. Det kändes som han skulle koka över.

- Jag mårde dåligt mest hela tiden, men ibland var det värre än annars. Jag och läraren kom överens om att jag fick gå ut ur klassrummet och coola ner

mig när det blev för tufft. Det var läraren som föreslog det när han märkte hur tankspridd jag var och att jag inte kunde följa med i lektionen.

Han var ständigt rädd eftersom skolan där han gick hade många problem och polisen var där nästan varje dag.

– Ibland var det väldigt nära att jag blev avslöjad.

Han är tacksam över att ha ett svenskt utseende och menar att det måste vara mycket svårare för gömda barn som har mörk hud- och ögonfärg.

– De blir mycket mer avvikande. Jag ser ut som vilken svensk som helst och väcker inte lika mycket misstänksamhet.

Självt smälte han snabbt in bland de andra, men var tvungen att ljuga hela tiden. Ingen visste var han bodde. Han stod inte med på klasslistan med adress och telefonnummer. På klassfotot fanns han med, men med ett annat efternamn än sitt riktiga. Han vågade inte lita på någon, valde att träffa kompisar ute på stan för han kunde aldrig ta med sig någon dit han för tillfället bodde, han lärde sig hålla distansen och vara diskret.

– Det var svårt med kompisar, för att inte tala om kärlek och tjejer och sånt. Det fick man bara glömma.

Basketträningen blev en oas i den osäkra tillvaron

– Jag försökte hålla igång så gott det gick. Tränaren visste att jag var gömd, men ingen annan och jag slapp betala avgiften. Det är många som inte tänker på att fritidsintressen är viktiga också för gömda barn. Genom idrotten kunde jag lära mig att behärska mig, kontrollera min ilska och frustration och få utlopp för mina känslor.

Även om betygen åkte upp och ner, ”som aktiekurser”, gick det bra för Boris på det hela taget. Ända tills han skulle söka till gymnasiet. Då raserades den grund han lyckats bygga upp.

– Jag saknade de sista fyra siffrorna i personnumret och gymnasieskolan fick ingen ersättning för gömda barn så där tog det stopp. Hela livet kraschade. Självmordstankarna kom tillbaka. Jag såg inget hopp och inget mål. Hade inget att tänka på och inget hem. Skolan hade ju varit mitt allt. Som gömd svävar man omkring och kommer ingen vart.

Boris blev åter inlagd på BUP-kliniken på sjukhuset.

– Man är instängd hela dagen och får bara gå ut på en rastgård som är tre gånger tre meter. Personalen var jättebra, förutom en av läkarna som trodde att jag fejkade. Men man blir nerdrogad och mår jättekonstigt.

Efter två veckor skrevs han ut, fast besluten att aldrig hamna där igen. Året som följde, när hans gamla klasskamrater började gymnasiet, blev svårt.

- Efter ett tag sökte jag upp Missionskyrkan som drev en secondhandbutik. Lokalerna höll på att renoveras. Jag erbjöd mig att hjälpa till och började träna karate ett par gånger i veckan. Tack vare att jag fick något meningsfullt att göra kunde jag delvis bygga upp mig igen.

Samtidigt fick han kontakt med en socionom på en BUP-mottagning som blev ett stort stöd. De gjorde roliga saker ihop. Han skaffade en modellbil till Boris som de byggde på, de gick på utställningar och han såg till att Boris var sysselsatt hela tiden.

- När jag kokade över stack vi iväg och körde gocart. Han hittade fonder som var bra för det är svårt med pengar när man är gömd. Jag sökte upp de stora varuhusen och kunde skaffa billiga fina kläder genom deras provkollektioner. Kyrkan i Bergsjön och alla snälla människor här hjälpte också till, liksom Rosengrenska stiftelsen som ger sjukvård åt gömda. Jag jobbade en del med min morbror som har en bilverkstad.

Men det avgörande var när socionomen såg till att han fick träffa rektorn på den gymnasieskola där han ville börja. Boris valde ett av de svåraste programmen, det naturvetenskapliga med tysk inriktning.

- Jag fick komma dit och göra intagningsprov. Det var inga problem vare sig skriftligt eller muntligt. Rektorn lovade att jag skulle få börja.

Boris fick åter lite framtidstro och när hösten närmade sig kände han sig glad. Först var det bara rektorn och läraren i tyska som kände till att han var gömd. Efter ett tag fick också klassföreståndaren reda på det.

Rektorn och lärarna var bra. De var pålitliga. De visste att han var gömd, men det stannade hos dem.

- Rektorer och lärare måste ge gömda elever samma förutsättningar som alla andra, påpekar Boris. Om klassen ska gå på teater eller bio ska de hjälpa till med att fixa biljett om den som är gömd inte har egna pengar. Men de ska göra det på ett snyggt sätt så att man kan följa strömmen och inte avvika. De måste också förstå vad man går igenom och bedöma en utifrån det. Rektorn ska vara trevlig, kunna ge skyddad identitet och garantera att man inte behöver vara med på klasslistor eller synas i några register. Också skolsköterskan bör känna till situationen. Det viktigaste är att alla håller sitt ord så att man inte behöver vara rädd för att bli avslöjad för polisen.

En bit in på höstterminen, när den tillfälliga lagen om asyl gick igenom i riksdagen, beslöt han sig för att sluta ljuga.

- Det fick bära eller brista. Jag orkade inte mer. Dessutom behövde jag intryg till min nya ansökan så jag berättade för hela lärarkåren.

Några månader senare fick han, brodern och mamman det efterlängtnade beskedet - permanent uppehållstillstånd. Pappan fick sin ansökan om an-

knytning beviljad och familjen kunde för första gången leva tillsammans på en fast adress utan att behöva gömma sig.

Boris bjöd alla på tårta, lärarna, rektorn, karategänget, kyrkan och alla andra som stött honom.

– Min tränarkompis blev ganska störd för han hade flera gånger skämtat och kallat mig för en dj-a illegal invandrare, och så hade jag varit det hela tiden.

Själv kände han sig märkligt tom. Mest som ett isskåp, utan glädje, utan känslor.

– Det är konstigt. Förut blev jag glad för minsta lilla grej, men inte nu.

Han har sin egen teori om vad det beror på.

– Om man har levt på flykt under en stor del av sin barndom, fått diagnoser som posttraumatiskt stressyndrom efter att ha varit med om krig, då blir det som att den hårda omvärlden formar en som person. Man blir liksom inte berörd.

När resten av hans familj firade kom han bara på en enda sak att säga – han ville äntligen få ett eget rum efter att alltid ha bott så trångt och osäkert.

Han låter ganska kylig när han konstaterar vad han gått miste om.

– Jag kommer egentligen inte ihåg någonting sedan vi flydde. Det är en enda stor lucka.

Trots att han inte längre har någon anledning att ljuga och hålla avstånd till omvärlden, är han märkt av sina upplevelser.

– Jag känner mig som en outsider och saknar nära kontakt. Det värsta är att jag inte haft någon barndom. Jag har vuxit upp utan vänner hela tiden, utan hem och utan minnen. Aldrig kommer jag att kunna säga till någon kompis, att minns du när vi var på den där festen eller när vi var små. . .

Ingen vet vilka spår Boris uppväxt kommer att sätta i framtiden. Just nu försöker han ta igen allt han förlorat. Han tar på sig hjälmen och sätter sig på moppen.

– Men jag måste ta det lite sakta. I alla år har jag tvingats vara vuxen.

Nu, när han äntligen kunde få vara som andra barn, fyller han snart 18 år.

– Konstigt, säger han. Plötsligt är det försent. Barndomen är över. Det är inget som går att ändra på och det är ingen liten sak. Att min mamma och pappa inte kunde låta mig få vara barn var något som åt dem inifrån. Nu säger de att de ska ta hand om mig. Det är inte deras fel att livet blev som det blev. Vi vet inte vad som hänt om de inte flytt. Kanske hade vi alla varit döda.

Men en sak vet han. Att det är nu som hans liv börjar.

Eugenia

Eugenia har alltid varit på sin vakt. Redo att snabbt leverera en trovärdig lögn. Och fyra falska sista siffror.

Hon har levt gömd under hela sin uppväxt i Sverige. När allt annat var i gungning blev skolan hennes enda hem.

Ögonen och näsan rinner. Eugenia Chivinova har rest från andra sidan staden för att komma till kyrkan i Bergsjön och berätta om hur det är att leva gömd när man är barn. Hennes historia är upprörande, men att tårarna rinner beror inte på att hon gråter, utan på förkylningen. Efter sju års flykt undan de svenska migrationsmyndigheterna har Eugenia lärt sig att hålla masken och bita ihop, försäkrar hon.

– Hur många märken jag än har fått i min själ och på min kropp så har jag inte brutit ihop.

Erfarenheterna i hennes snart 15-åriga liv har lärt henne att det inte lönar sig att gråta. Inte ens när hon mådde som allra sämst, skar sig och skrek och vände ut och in på sig, ville någon på Migrationsverket lyssna eller försöka förstå.

– De bara satt där och brydde sig inte vad jag än gjorde. När jag mådde riktigt dåligt försökte jag framföra mitt budskap. Jag skrek rätt ut i ansiktet på handläggaren, men hon mötte mig bara med sitt dumma fåniga leende på läpparna. Det hade inte hjälpt om mamma hade varit tvungen att dra mig in på golvet i håret, de hade ändå inte reagerat.

Risken var stor att Eugenia skulle bli ett av de många flyktingbarnen i Sverige som fått så många olika namn, men som ingen riktigt har förstått sig på – apatiska, devitaliserade eller barn med uppgivenhetssyndrom. Det är barn som varit föremål för utredningar och hätska debatter om svensk flyktingpolitik. Barn som slutar röra sig, slutar äta, slutar tala.

– Till slut såg jag ingen mening med nåt, berättar Eugenia. Mina drömmar var krossade. Mitt liv var förstört. Varför skulle jag äta? Jag tänkte som så, varför ska jag leva när jag kan dö. Allt var hopplöst. Ingen förstod.

Det var när Eugenia skulle fylla åtta år som hon och hennes mamma kom till Sverige för att ansöka om asyl. De tillhörde en etnisk minoritet i Uzbekistan och var inte välkomna vare sig där eller i Ryssland.

– Jag kommer inte ihåg så mycket därifrån, utom att det inte var kul att bo där. Vi var hatade i Uzbekistan för att vi var vita. När vi kom till Ryssland var vi hatade där för att vi inte var lika vita som de andra. De kallade oss negrer. Vi var invandrare överallt, som inte skulle vara någonstans.

I Sverige hoppades Eugénias mamma kunna ge sin dotter ett annat liv och en bättre framtid. Men förhoppningarna grusades när avslagen på deras asylansökan och överklaganden kom. Då hade Eugénia redan börjat skolan och gick i förberedelseklass.

– Jag gick i trean när vi måste gömma oss, minns hon. När vi fick avslag försvann marken under mina fötter. Det enda jag hade kvar var skolan och vännerna. De blev som mitt hem. Jag kunde vara i skolan och glömma allt annat. Jag var fortfarande rädd, men det var en stor hjälp att få fortsätta i skolan.

Därefter kunde Eugénia aldrig, som andra jämnåriga, skaffa sig kompisar bland grannbarnen, vara ute och leka på gården eller känna sig trygg där hon bodde. Hon och mamman vågade inte stanna för länge på samma ställe av rädsla för att bli upptäckta och avslöjade. Under hela tiden i Sverige har de bytt gömställe ett par gånger om året. Under vissa perioder måste de bryta upp ännu oftare.

– Men jag fortsatte hela tiden i samma skola, förklarar hon. Det är jag glad för. Hur långt bort vi än flyttade ville jag gå kvar med samma kompisar och lärare, för jag trivdes så bra.

I den svenska klassen där hon började i fyran gick kompisarna som följts åt under lågstadiet. Där hade hon också den enda vän som hon vågade anförtra sig åt. Det var bara hon och läraren som fick veta att Eugénia hade gömt sig.

– Jag kunde inte säga något till någon annan. Som gömd kan man inte lita på någon, man måste alltid vara ensam. Jag har i och för sig alltid haft många kompisar, men bara en som jag vågat berätta för. Man är rädd för vad de ska säga om de får reda på att man är gömd. Många undrade varför jag flyttade runt så mycket. Man fick ljuga, glida och säga att det är inte dina problem.

När nästa gömställe blev på andra sidan staden, måste Eugénia stiga upp flera timmar tidigare än klasskamraterna för att hinna i tid på morgonen. Många gånger var hon så trött att hon nästan somnade på vägen dit.

– Ibland kunde jag inte följa med alls på lektionen. Jag satt på stolen och vägde. Drömde mig bort, inte till någon särskild stans, bara bort. Men skolan var ändå verkligen där jag kände mig trygg, även om läxorna alltid varit lika djupa. Det blev som en egen värld där man kunde försöka glömma allt det hemska utanför. Man kunde kasta bort alla problem för några timmar.

Det var viktigt att läraren behandlade henne som alla andra. En bra lärare får inte särbehandla eller favorisera ett gömt barn, för i så fall riskerar det att få resten av klasskamraterna emot sig och kanske bli mobbat. Dessutom kan det väcka alltför närgångna frågor.

Många gömda barn finns aldrig med på några klassfoton eller listor, av rädsla för att bli avslöjade.

– Men jag orkade inte hela tiden förklara varför inte jag skulle stå med, så jag fanns med ändå och det gick bra som tur var, säger Eugenia.

Trots den dagliga tillflykten till skolan under terminerna, blev påfrestningarna alltför stora flera gånger, både för Eugenia och hennes mamma. En sommar blev mamman inlagd på sjukhus och Eugenia måste bo på barnhem.

– De på barnhemmet var jättesnälla, men handläggaren på Migrationsverket var hemsk. Jag hade lust att slå till henne. En hel sommar fick jag bo där när mamma mådde dåligt. Jag blev helt deprimerad. Mamma pratade inte och hon åt inte. Hon bara grät och kramades när jag kom och hälsade på. Sen blev hon lite bättre och fick gå ut, tillsammans med en skötare som höll henne i handen. Ingen annan kan förstå hur det känns att se sin mamma sån. Inget barn ska behöva uppleva det. Det blir minnen som stannar i huvudet, i psyket, och det kan ingen psykolog i världen ändra på.

Självt slutade Eugenia äta när allt kändes för svårt. Som mest fick hon i sig en halv banan om dagen. Då mådde mamman bättre och kunde stödja dottern.

– Efter bara två veckor tvingade hon mig att börja äta igen.

I flera år måste Eugenia gå till BUP-mottagningen och träffa en psykolog. Hon ville inte och det var jobbigt när kompisarna undrade vart hon skulle.

– Jag tycker inte att det hjälpte någonting. Det var samma frågor hela tiden. Psykologen undrade varför jag kände som jag gjorde och varför jag var dålig. Jag var så trött på psykologen till slut och sa att han skulle sluta fråga mig om sådant som jag redan berättat tusen gånger. Han var så jobbig. Jag var tvungen att gå dit två gånger i veckan. De sa att det skulle få mig att må bättre, men det var tvärtom. Jag mådde bara sämre.

– En gång fick jag träffa några andra på BUP-kliniken på sjukhuset. Det verkade som att de trodde att jag ljög när jag sa att jag mådde dåligt. De behandlade mig som skit, precis som Migrationsverket. De måste lära sig att lyssna på barnen. Man kan inte bara sitta och fråga samma sak och skriva ut medicin. Jag fick Zoloft och åt så mycket att jag var tvungen att sluta för jag kände mig helt drogad till slut.

Självt tyckte hon att det var uppenbart varför hon mådde som hon gjorde.

– När man är gömd kan man inte gå ut lika mycket och man kan inte vara med sina vänner lika mycket. Man måste ljuga hela tiden. Man vågar inte släppa någon för nära. Man blir rädd om de ska fråga för mycket. Vad ska man svara? Då kan man bli jätterädd. Allt det där med tillit blir bara jobbigt, det får man vänta med. Tänk om nån man tycker om kommer på att man ljugit,

vad ska man säga då? Man bygger hela sitt liv på lögner, bara för att man inte har de sista fyra siffrorna. Man kan inte ens hyra film!

Själv hade hon ett personnummer i beredskap, ifall hon skulle hamna i en nödsituation. Det var en väninna till hennes mamma som lånat ut sin dotters nummer.

I december 2005 fick Eugenia och hennes mamma permanent uppehållstillstånd tack vare den tillfälliga lagen om asyl som införts samma höst.

– Efter nästan sju år! Det kändes jättekonstigt.

Hon fick veta det via ett SMS när hon satt på lektion i skolan.

– Jag bad att få gå ut på toaletten. Min kompis följde med. Hon fattade ingenting. Jag bara satt på wc-stolen och stirrade helt tomt framför mig. Till slut tvingade hon mig att berätta. Hon blev jätteglad och hoppade och skrek. Själv kunde jag inte reagera.

Hon minns att hon tänkte att nu kunde hon i alla fall gå på gymnasiet – och hyra film! Nu behöver hon inte ljuga och säga att hon glömt sina sista siffror för hon har äntligen fått sina egna.

Ingen, inte ens hon själv, vet hur hon kommer att påverkas i framtiden av vad som skett under uppväxten. Men hon vet vad hon saknar – sin barndom.

– Jag har inga minnen. Det är som en enda stor minneslucka hela mitt liv.

Hon vet också vad som har varit ett stöd under den svåra tiden. Skolan hamnar högst upp på listan, tillsammans med alla som hjälpt henne och hennes mamma i kyrkan och i Rosengrenska stiftelsen som ordnar sjukvård åt gömda vuxna, ”de snällaste människor jag har mött”, enligt Eugenia. Utan dem hade hon kanske inte kunnat ägna sig åt sitt stora intresse på fritiden.

– Jag går i musikal-, teater- och jazzklass sedan flera år, berättar Eugenia. Det är en speciell förening som bara finns på några ställen i landet med jättebra kurser. Men terminsavgiften är väldigt hög, 5 000 kronor.

Kvällarna med dansen och musiken blev en egen, trygg värld där hon kunde drömma sig bort, nästan lika betydelsefulla som skolan.

– Men viktigast av allt är min mamma. Hon är liten, kortare än mig, och har slitit hela tiden för att jag ska må bra. Hon kan skälla på mig, men det är inte för att hon vill mig illa, utan för att det ska gå bra för mig och för att jag ska få ett bra liv. Vissa människor kan aldrig förstå hur svårt det kan vara. De klagar över småsaker, men vet ingenting om lidande. Min mamma är den enda som jag har kunnat lita på till hundra procent.

Eugenia berättar om sitt liv för att hon vill att det ska bli bättre för andra barn som hamnar i samma situation som hon. Hon vill också att beslutsfattare och andra som möter gömda barn ska förstå hur svårt det är att leva ett sådant liv.

- Migrationsverket måste inse att flyktingar också är människor. De är inga föremål som man bara kan stämpla avslag på. Alla är lika mycket värda, oavsett färgen på ögonen eller huden. En gång fick jag värsta flippen. Migrationsverket tvingade oss att vänta i flera timmar när jag egentligen skulle åkt på skolresa med min klass. Sen fick vi komma in och de sa bara att våra papper inte stämde. Jag sa vad jag tänkte, att hur kan de behandla folk så där, men det verkar som att de njuter av det. Migrationsverket hjälper inte människor, de krossar våra drömmar och våra hopp.